

Estetisk kvalitet i våre omgivelser - moderne arkitektur som et fagdidaktisk anliggende

Laila Belinda Fauske

Faget Kunst og håndverk fremstilles i den nye læreplanen *Kunnskapsløftet* (UFD 2005), som en sentral aktør for utviklingen av den kulturelle allmenndannelsen. Fagets utspring i praktisk, skapende verkstedsarbeid understrekes, samtidig som behovet for en fagforankret kunnskapsdimensjon fremheves. ”Estetisk kompetanse er en kilde til utvikling på flere nivåer, fra personlig vekst, via innflytelse på ens egne omgivelser til kreativ nytenkning i et større samfunnsperspektiv” (UFD 2005:111). Ved estetisk kompetanse utvikles enkeltindividet og mulighetene åpnes for det som betegnes som; deltagelse i de demokratiske beslutningsprosesser.

I denne artikkelen plasserer jeg innføringen av arkitektur og design innenfor Kunst og håndverk i en kulturpolitisk kontekst. Estetisk kvalitet i våre omgivelser ble på 1990-tallet et politisk anliggende, med et samtidig krav om en kulturell kompetanseheving blant det norske folk. Med innføringen av Kunnskapsløftet tillegges faget et ansvar for å formidle kunnskap som gir mulighet for deltagelse i demokratiske beslutningsprosesser. Å diskutere kvalitet i omgivelser henter frem sterke meninger og utfordrer både lekfolk og profesjonelle. Ved å belyse en serie debattinnlegg, publisert i Dagbladet sommeren 2005 med tema folkesmak og arkitektmakt, vil jeg vise noe av kompleksiteten begrepene estetisk kvalitet og demokratisk brukermedvirkning fører med seg. Slik vil jeg påpeke noen av de utfordringer som både Kunst og håndverk, så vel som politikere og arkitekturprofesjonen, står overfor i fremtiden.

Arkitektur og design på agendaen

I sin doktoravhandling redegjør Liv Merete Nielsen (2000) for hvordan romantiske holdninger blant lærerstanden vedrørende barn og unges tegneutvikling, har

påvirket hvordan lærere underviser, eller ikke underviser, i faget. Nielsen beskriver, på bakgrunn av egne studier i perioden 1992-1997, hvordan ungdom i skolen gradvis mister interessen for tegnefaget. Hun forklarer dette med at tegneundervisningen i denne perioden var knyttet til selvutfoldelse, og ikke basert på kunnskapsformidling.

I følge Nielsen baserer dagens samfunn seg i økende grad på visuell kommunikasjon. Avgjørelser tas stadig oftere på bakgrunn av visuelle representasjoner, blant annet når det offentlig rom skal utformes. Nielsen mener å se at interessen for arkitektur og design bredte om seg i samfunnet innenfor den perioden hun gjorde sine studier. Per Mangset (1999) utdyper hvordan interessen for kulturspørsmål vokste på 90-tallet. Både i Norge og andre land ble det på institusjonelt nivå satset på kulturpolitisk forskning. Etablering av forskernettverk, forskningsprogrammer, forskningssentra og utgivelse av forskningstidsskrift inngikk i utviklingen.

På 1990-tallet viste det politiske miljø en økende interesse for kulturspørsmål som berørte arkitektur og design. Stortingsmelding nr 61. *Kultur i tiden* (1991-1992) var den første kulturmeldingen som plasserte disse emnene på den politiske agenda. ”Regjeringen ser det som nødvendig at det nå satses sterkere på å skape klima for forbedring av kvaliteten i utformingen av våre omgivelser” (KD 1992A:136). Det fremheves at det norske samfunn ved inngangen til 90-tallet var under en ”sterk urbanisering”. Manglende bevissthet om den rolle omgivelsenes kvalitet har for menneskets hverdag var problematisk. ”En reise gjennom det norske landskapet viser at mange norske steder er blitt utflytende og tilsynelatende formløse” (ibid:136). Kritikken rettes mot både by og land og manglende kjennskap til historie og kvalitet fremstilles som et problem. Det ble viktig for Kulturdepartementet å invitere til debatt om kvalitet, men departementet ønsket ikke selv å foreta en definering. ”Departementet ønsker ikke å etablere nye normer for stygt og pent. Men det er viktig å definere en ambisjon om kvalitet og om økt innsats” (ibid:137). Opprettelsen av stiftelsen Norsk Form¹ i 1992 var et ledd i den kulturpolitiske satsningen (Nielsen 2000; Fauske 2005). I 1997 fikk grunnskolen ny læreplan (L97) og arkitektur og design ble innlemmet i faget Kunst og håndverk (KUF 1996).

Å diskutere kvalitet er i seg selv vanskelig. Relatert til en politisk kontekst utløses problemstillinger knyttet blant annet til makt og posisjoner. Slik sett var det en vanskelig oppgave Kulturdepartementet tok på seg ved inngangen til 1990-tallet og det kan være interessant å spørre om departementet lyktes i sin satsning.

”Kvalitetsdebatten” på 1990-tallet

Er det reelt å si at det oppstod en ”kvalitetsdebatt” på 1990-tallet? Svein Bjørkås (2001) svarer nei på dette spørsmålet. Han har drøftet kvalitetsbegrepet sett i

¹Etablert i desember 1992, på Kulturdepartementets initiativ, med målsetting om å blant annet utvikle kvaliteten i de fysiske omgivelser (Kjørup 2004).

forhold til kunst (Bjørkås 2001; 2004). For Bjørkås er en kvalitetsdebatt "(...) som talehandling betraktet, en *argumenterende samtale* som har som formål å bryne ulike argumenter mot hverandre ut fra den hensikt å komme fram til en felles- eller flertallsforståelse omkring et fenomen" (Bjørkås 2001:44). For kunsten betydde dette at for eksempel et verk eller en stilart tjente som gjenstand for debatten. Gjenstanden manglet i kunstfeltets diskusjon. I stedet for en kvalitetsdebatt fremkom en politisk annektering av den offentlige samtalen om kunstnerisk kvalitet. Kunstnerisk kvalitet ble en brikke i et maktspill der ulike kunstpolitiske interesser ble fremmet – ikke kunstverk og prosesser. Bjørkås sammenligner debatten basert på kunstnerisk kvalitet med den debatten Verdikommisjonen (1998-2003) prøvde å reise i sin tid. Med utgangspunkt i allmenne verdier som fred og menneskerettigheter ble det ikke noe igjen å diskutere. Dette er verdier som alle ønsker å assosieres med.

"Gjennom å være infisert av politiske legitimeringsbehov, har samtalen om kvalitet mistet sin konkrete forankring i praksis. "Kvalitet" surrer derfor rundt i offentligheten som et innholdstomt mantra som ikke i noen som helst forstand kan anvendes som grunnlag for forvaltning av et levende kunstliv." (Bjørkås 2001:46)

Slik jeg forstår Bjørkås ble kvalitet som begrep ikke festet til et konkret kunstfaglig innhold, men fungerte i stedet som et abstrakt skjold for politiske motiver. Ved å ta utgangspunkt i Kulturdepartementets ønske om kvalitet i omgivelser på 90-tallet, er det interessant å stille spørsmål ved hva kvalitetsbegrepet for arkitektur og design var ment å skulle inneholde.

Et kulturpolitisk krav om estetisk kvalitet

Det var en arbeidsgruppe oppnevnt av Kulturdepartementet og ledet av sivilarkitekt Peter Butenschøn², som fikk i oppdrag å belyse spørsmålet om estetisk kvalitet i offentlig miljø. Dette ble utformet som et handlingsprogram, med tittelen *Omgivelser som kultur* (KD 1992B). Utvalgets mandat var å belyse spørsmålet om hvordan estetisk kvalitet i omgivelsene kan bedres og med dette konkretisere intensjonene i Stortingsmeldingen *Kultur i tiden* (KD 1992A).

"Å snakke offentlig om estetiske spørsmål, om kvalitet, estetikk, smak, var nærmest upassende for ikke lenger siden enn på slutten av 70-tallet. Inntil da gjaldt uavkortet "Smak og behag kan ikke diskuteres" – noe som torpederte nær sagt enhver diskusjon om estetisk kvalitet før den i det hele tatt kom i gang. I norsk debatt har slike holdninger gjort det ekstra vanskelig, fordi det estetiske er blitt innsnevret til spørsmål om kreativitet og egenaktivitet. Den kreative egenutfoldelsen skulle i prinsippet ikke kvalitetsvurderes og bedømmes og er sett på som noe helt annet enn basis for å utvikle estetisk kompetanse" (KD 1992B:7).

² Butenschøn var leder for Norsk Form fra opprettelsen i desember 1992 til utgangen av 2002 (Kjørup 2004).

Arbeidsgruppen beskriver her de senere tiårs fravær av estetiske spørsmål i den offentlige debatt og vil med dette synliggjøre behovet for en ny agenda. De tidligere tiårs syn på estetikk får skylden for omgivelsenes forfall og den manglende offentlige debatt om estetisk kvalitet. Ved inngangen til 90-tallet endres dette og Kulturdepartementet ytrer gjennom Stortingsmeldingen et ønske om et bredt engasjement vedrørende estetisk kvalitet i omgivelsene, - alt fra designkvalitet på gjenstander til utformingen av barns oppvekstmiljø (KD 1992A). Arbeidsgruppen vedkjenner at spørsmålet om estetisk kvalitet ikke er enkelt å besvare og under kapittelet *Kvalitet/Smak* (KD, 1992B) tas sentrale begrep opp til drøfting.

Begrepsavklaring

Med estetikk siktes det i handlingsprogrammet til sanseerkjennelse og sansenes opplysning. Estetikk berører ”det skjønne” i vid betydning. ”Det estetiske omfatter ulike nivåer av sanselighet, fra behaget ved det harmoniske til dissonansens parring. ”Skjønnhet” i vid forstand er slik sett bare et annet ord for estetisk verdi” (ibid:7). Hva som menes med verdi utdypes ikke i handlingsprogrammet. Det påpekes at ”estetisk” ikke trenger bety det samme som ”kvalitet”. Det skilles i programmet mellom smaksvurderinger som et privat anliggende og kvalitet i de offentlige omgivelser som en allmenn sak.

”Men spørsmålet om kvalitet i våre *felles* omgivelser og den dermed forbundne *allmenne* smaken er et offentlig anliggende som vil måtte være gjenstand for kompetent vurdering og debatt. Det dreier seg om *estetisk kultur*. Det å ha deltagende kompetanse i en slik kultur kan sammenlignes med å delta i en språkkultur” (ibid:8).

Hvordan skal en så kunne utvikle en slik deltagende kompetanse? I handlingsprogrammet blir møtet med ulike smaksparadigmer eller smaksregimer fremmet som nødvendig for at mennesket skal utvikle estetiske erfaringer. Slike smaksparadigmer fremkommer både gjennom historien og i møte med ulike subkulturer. Ved å kunne nyttiggjøre seg sine estetiske erfaringer blir en ”estetisk voksen”. Det gir likevel liten mening å skulle vurdere hvor høy kvalitet noe har. Det som er relevant er å kunne karakterisere det som i programmet benevnes som det estetisk vellykkede. Dette kan blant annet gjøres med begrep som uttrykksfullt, elegant og strengt (ibid:9). Øvelse, dannelselse og utdanning er nødvendig for at en slik evne skal bli til praktisk-estetisk kunnskap og ikke bare være noe rent subjektivt. Denne formen for kunnskap fordrer en helhetsforståelse. Det betyr å se sammenheng mellom detalj og helhet og se hvordan det nye passer inn med det gamle. Som de fleste kriterier er også estetiske kriterier, ifølge handlingsprogrammet, skapt av historien og de er kulturelt betingede.

Så hva blir kvalitetsbegrepets innhold sett i forhold til Kulturdepartementets handlingsprogram? Kvalitet karakteriseres som smaksvurderinger. Smaks- vurderinger bygger blant annet på begreper som skjønnhet og verdi. Disse formgis av historien og er kulturelt betingede. Slik fremkommer ulike smaksparadigmer.

Ved å beherske disse blir en ”estetisk voksen”. Det avgjørende er å ha et rikt kulturspråk som gjør en kompetent til å utøve karakteristika fremfor det å anslå grad av kvalitet. Selv om det i handlingsprogrammet finnes en form for beskrivelse av hva som menes med estetisk kvalitet, blir det likevel vanskelig å tillegge begrepet et entydig innhold. Ethvert tilløp til begrepsavklaring henter frem nye problemstillinger. Handlingsprogrammets forsøk på en begrepsavklaring blir i seg selv en illustrasjon på kompleksiteten begreper som kvalitet og estetikk bringer med seg.

Arkitektur og design som en allmenn problemstilling

Enkelt sagt hadde ikke vanlige mennesker ved inngangen til 1990-tallet tilstrekkelig kunnskap om estetisk kvalitet i våre omgivelser. Fra politisk hold ble det ansett som nødvendig å sette i gang tiltak for å kultivere allmennheten. Både Kulturdepartementet og Utdanningsdepartementet tok i følge Nielsen (2000) tak i utfordringene.

”Både Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet (KUF) og Kulturdepartementet (KD) har sett utfordringene og iverksatt tiltak for å fremme allmenn interesse og forståelse for design og arkitektur og dermed forhindre at design blir for de privilegerte og for de spesielt interesserte” (Nielsen 2000:viii).

Nielsen fremstiller det politiske engasjement som et ønske om å gjøre estetiske anliggender til en allmenn problemstilling. Arkitektur og design skulle ikke være forbeholdt en privilegert elite. En måte å nå allmennheten på er gjennom skoleverket. I skolen samles barn fra ulike sosiale lag. Men dersom forståelse for estetisk kvalitet skulle frontes gjennom undervisning ble det avgjørende for de politiske myndigheter å ha en relevant undervisningsarena å operere innenfor. Formingsfaget viste seg å ikke leve opp til de kulturpolitiske myndigheters krav. I Stortingsmeldingen *Kultur i tiden* omtales forming på følgende måte: ”I motsetning til undervisning innenfor litteratur og musikk er formingsundervisningen i praksis lite kunnskapsorientert både når det gjelder kunsthistorie og evnen til å uttrykke seg gjennom visuell forming” (KD 1992A:176). Med Stortingsmeldingen og handlingsprogrammet for estetisk kvalitet i offentlig miljø (KD 1992B), retter altså Kulturdepartementet kritikk mot både de foregående tiårs kulturpolitikk og formingsfaget i skolen.

Politisk kritikk av faget forming

I 1992 var Gudmund Hernes Kirke- utdannings og forskningsminister. Hans fremstilling av formingsfaget har klare likhetstrekk med Kulturdepartementets kritikk. I artikkelen *Første time* (1992) hevdet Hernes at den formelle opplæringen i faget forming nærmest var fraværende.

”Spissformulert: Man begynner med fingermaling og slutter med fingermaling. Alt er like bra – til tross for at det går an å lære å tegne først både hus og stabbur, og senere utvide det med prinsipper for perspektiv eller skyggelegging. Eller systematikken for å tegne dyr og mennesker – endog en hånd! Før i tiden fantes faktisk slike lærebøker i tegning – for eksempel den som Rektor Deinboll ved Stord Lærarskule ga ut i 1892. Men i dag har vi ingenting for tegning som svarer til stilhistorie. Og en del av våre miserable omgivelser når det gjelder stil og form, design og arkitektur, kan nok tilskrives dette” (Hernes 1992:15).

Hernes karakteriserer en del av våre omgivelser som miserable, blant annet innenfor design og arkitektur. Han mener dette kan skyldes manglende kunnskap innen stilhistorie og tegning. Hernes hevder at formingsfaget, fremfor å formidle relevant kunnskap inviterer til en ensidig dyrking av barnets skapende krefter. Det viser seg altså at Kulturdepartementet og Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet hadde en felles forståelse av folkets kunnskaper om estetikk og kvalitet. Et ensidig fokus på kreativitet og selvtutfoldelse hadde så lagt slått beina under en kvalifisert, kunnskapsbasert debatt vedrørende kulturspørsmål og estetisk praksis. Nå ønsket en å heve allmennhetens kulturelle kompetanse og forståelse for estetisk kvalitet.

Konsekvenser for faget Kunst og håndverk

Hele det norske utdanningssystemet ble reformert på 1990-tallet. Vi fikk seksårs-reformen og tiårig grunnskole og ved Reform 94 fikk alle ungdommer rett til tre års videregående opplæring. Universitet og høgskole ble underlagt samme lov og det ble en reduksjon i antall høgskoler fra over hundre til 27 (Kjosavik 2001:236). Den nye læreplanen for grunnskolen (L97) trådte i kraft i 1997, og faget Forming skiftet navn til Kunst og håndverk. Hernes ønsket at L97 skulle være et redskap for å styre skolen. Presise angivelser for undervisningen og elevens læring skulle blant annet gjøre det nye faget Kunst og håndverk til et kunnskapsfag. ”Den nye planen skulle inneholde nasjonale fellesskrav, og den skulle gjøre læring mer forpliktende” (ibid:238). Ved at læreplanen fremmet et felles nasjonalt lærestoff, som vår felles kulturarv og et felles verdigrunnlag, skulle en blant annet kunne redusere forskjellene fremkommet av elevenes sosiale bakgrunn. Alfred Oftedal Telhaug (1997) hevder at L97 bygger på en blandingspedagogikk ved at den på en og samme tid anerkjenner barndommens egenart samtidig som skolen i sin undervisning skal sørge for at elevene møter det beste fra ulike kulturer.

”Alle elevene skal møte den høyverdige kulturen slik at de kan vokse opp ved å vokse inn i den beste arven skolen kan gi dem, slik at de kan finne sin identitet i den nasjonale tradisjon og slik at alle får del i felles referanserammer som gjør at vi kan tale sammen slik vi bør tale sammen i et demokrati” (Telhaug 1997:218).

Det kan se ut som om Hernes sin kritikk av formingsfaget ble tatt til følge. Kultur- og kunnskapsdimensjonen ble styrket i den nye planen og kunsthistorie, design, media og arkitektur ble viet større oppmerksomhet enn tidligere. Sett i forhold til den kulturpolitiske satsningen kan vi se arkitektur og design i L97 som en del av et

større politisk hele, med blant annet målsetning om å styrke den estetiske kvalitet i våre omgivelser. 70-tallets tradisjon for manglende kvalitets- og smaksdiskusjon ble forkastet for både formingsfagets og kulturpolitikken del. Smaken skulle ikke lenger være et privat anliggende. I møte med den høgverdige kulturen skulle barna tilbys det beste, kunne identifisere seg med det og etablere en felles forståelse. Men er møtet med den høgverdige kulturen det som skal til for å utvikle folkets forståelse for god arkitekturutforming?

Kravet om demokratisk brukermedvirkning

Med Kunnskapsløftet (UFD 2005) har design og arkitektur blitt til to selvstendige hovedområder innenfor Kunst og håndverk, på samme måte som visuell kommunikasjon og kunst. Det blir eksplisitt uttalt at kunnskaper innen Kunst og håndverk "(...) vil kunne styrke muligheten for deltagelse i demokratiske beslutningsprosesser i et samfunn der informasjon i økende grad kommuniseres visuelt" (ibid:111). Fagets samfunnsrelevans har med dette blitt tydeligere. Den opphøgte kultur har fått sin motsats i hverdagens omgivelser. Ved at Kunst og håndverk med Kunnskapsløftet gjøres til et verktøy for brukermedvirkning og demokrati i forhold til våre omgivelser, ser vi at folkets smaksoppfatninger og kvalitetsbedømminger i siste instans skal influere politikernes vedtak, og arkitekter og byplanleggeres praksisutøvelse. Dette forutsetter at både fagfeltets representanter, politikere og de profesjonelle innen arkitekturutforming stiller krav til fagets innhold og praksisutøvelse.

Brukermedvirkning kan sees i forhold til termen deltagende kompetanse, hentet fra handlingsprogrammet *Omgivelser som kultur* (KD 1992B). Her ble deltagende kompetanse beskrevet som det å være del av en språkkultur. Vi kan si at for Kunst og håndverksfagets del betyr dette at barn skal få kjennskap til arkitekturfeltets kultur. Dette betyr blant annet å bli fortrolig med begreper som for eksempel målestokk og proporsjoner. Praktiske øvelser i og utenfor klasserommet imøtekommer disse krav. Men spørsmålet om smak og kvalitet er ikke like enkelt. Kunst og håndverk som skolefag utdanner og opplyser folket. Men folkets smak er ikke nødvendigvis i takt med arkitektprofesjonens. Når folkets mening blir legitim i den offentlige debatt blir avstanden mellom leg og lærd tydelig. Hvor skal grensen gå for det som også i fremtiden skal være et profesjonelt anliggende? Kan fokus på brukermedvirkning og brukerkompetanse øke forståelsen for arkitektenes faglige ekspertise?

Makt kontra demokratisering av arkitekturfeltet

Sommeren 2005 pågikk det en debatt i Dagbladet vedrørende definisjonsmakt i forhold til arkitektur og det offentlige rom. Denne debatten kan kaste lys over noen sentrale problemstillinger som dukker opp i kjølevannet av krav om estetisk kvalitet, smak og demokratisk brukermedvirkning.

Striden startet ved at Finn Sandmæl (Dagbladet 2005), arkitekten bak blant annet Røkkes hytte på Oppdal, kritiserte norske arkitekter fordi han mente at de fleste av dem "(...) marsjerer i takt med hverandre, og i utakt med de fleste andre mennesker" (Dagbladet 2005:13). President i Norske Arkitekters Landsforbund, Gudmund Stokke (Dalsegg 2005) tok avstand fra Sandmæls beskyldning rettet mot arkitektstanden og hevdet at det finnes et rikt mangfold blant arkitektene. Han mener i stedet at de nyrike må bli mer nytenkende og kultiverte samtidig som han påpeker at folket generelt bør bli mer bevisste på den moderne samtidsarkitekturen.

Håkon Wium Lie (2005) tar som representant for aksjonen Stoppblokk,³ debatten videre. Lie er mer opptatt av bygninger i det offentlige rom enn av folks private hus. Han påpeker at det i dag finnes svært mange offentlige bygg i den modernistiske tradisjon som Stokke ønsker seg flere av. Disse høster gjerne ros fra arkitekthold, men vanlige mennesker finner dem ofte stygge. Han karakteriserer blant annet Postgirobygget og SAS-hotellet som "modernistiske monstre" og han følger opp med å etterlyse folkets vilje.

"NÅR MENNESKER uten arkitekt-utdanning får bestemme hvordan bygg skal se ut blir resultatet annerledes. Man velger tradisjonelle materialer og takvinkler. Mange prøver å tilpasse seg strøket man bygger i. Det blir kanskje ikke stor kunst av slikt, men det er da heller ikke meningen med arkitektur. Det er viktigere at taket ikke lekker" (Lie 2005:39).

Dersom en skal summere opp Lies beskrivelse baserer altså folkets smak seg på tradisjon og gjenkjennelighet. Det blir en kløft mellom folkets smak og de profesjonelle arkitektene som foretrekker en modernistisk stil. Dersom folket fikk velge ville den offentlige arkitekturen sett annerledes ut. Debatten utarter seg og har videre to aktører; arkitekturskribent Jan Carlsen og Ole Jørgen Benedictow, professor emeritus i historie ved Universitet i Oslo. Kløften mellom folkets smak og de profesjonelle står sentralt og med dette også spørsmålet om brukermedvirkning. Carlsen (2005C) mener at Lie, med sitt innlegg, utraderer den norske samtidsarkitekturen. Carlsen påpeker at legfolk har vist stor interesse for konkurranser som for eksempel i sammenheng med operaen i Oslo, noe som vitner om et bredere interessefelt enn i Lies fremstilling. På samme måte deler en stor del av arkitektene folkets mening vedrørende skjemmende bygninger, som f. eks. Postgirobygget. Bildet er altså mer sammensatt i følge Carlsen. Benedictow (2005A) beskylder så Carlsen for å angripe mennesker som kritiserer den modernistiske arkitekturen. Elite og makt blir videre sentrale stikkord for Benedictow.

"Innen enkelte samfunnssektorer har makteliter greid å tilrane seg reell autoritet og til og med tilnærmet totalitær makt. Det gjelder blant annet arkitektursektoren, særlig i forhold til det offentlige rom og folks boliger. Der gjelder maktens jerntriangel av

³ Aksjon mot bygging av høgblokker i Oslo, startet 2002 (Stoppblokk cited 22.08.2006).

politikermakt, arkitektmakt og mediemakt som kveler all folkelig opposisjon og gir full gjennomslagskraft for arkitektelitens totalitære modernistiske monokultur” (Benedictow 2005A:26).

Innenfor en slik maktkonstruksjon er det ikke reelt å tro at det finnes rom for vanlige menneskers synspunkter, hevder Benedictow og plasserer Carlsen innenfor makteliten. Arkitektur, som f. eks. skyskraperlignende bygninger, blir for Benedictow uttrykk for makt. Denne eliteteorien går Carlsen (2005A) sterkt i mot i et nytt innlegg. Han kan ikke identifisere seg med makttriangelet. Han beskriver Benedictow som historieløs i sin fremstilling av eliteteorien. To spørsmålsstillinger leser Carlsen likevel ut av Benedictows innlegg. ”For det første: Vi trenger en utredning som avdekker den reelle makten i bybyggingen. For det andre: Det er nødvendig å fortsette debatten om ”stygt og pent” i den moderne arkitekturen” (Carlsen 2005A:32). Carlsen mener de to deler en forståelse om at folkets mening må komme frem i større grad for at demokratiet skal fungere. Benedictow går igjen ut (2005B) og kritiserer Carlsen fordi han mener Carlsen, med sitt angrep på Lie selv slår beina under eget ønske om en offentlig debatt om stygt og pent. ”Denne verbale ”brutalisme” for å avskrekke vanlige mennesker fra å delta i det åpne samfunns meningsdannelse om byens bebyggelse og de tjenester som Carlsen slik stadig yter arkitekteliten, taler for seg” (Benedictow 2005B:33). Carlsen (2005B) går igjen ut og forsvaret seg, samtidig som hans kritikk av Benedictow fortsetter. Diskusjonen ender i en sterk meningsutveksling omkring makt og demokratisering av arkitekturfeltet. Det er interessant å se at det for både Carlsen og Benedictow er viktig å representere et syn som inkluderer folkets mening, og de går til regelrette personangrep i skriftlig form for å fremme sitt syn. Benedictow hevder at Carlsen er elitistisk, mens Carlsen karakteriserer Benedictow som historieløs og hevder at han kommer med personfikserte insinuasjoner.

Stygt og pent – en debatt for allmennheten?

Hva kan så denne debatten si oss? Det er interessant at den faktisk utspiller seg i en dagsavis som Dagbladet, der folket har mulighet til å følge den. Dette er altså en debatt som er ment *for* folket. Samtidig blir det tydelig hvor sterke krefter som møtes når arkitektur og omgivelser settes på agendaen. Kan vi anta at når Kulturdepartementet på tidlig 90-tall satte folkets smak på dagsordenen, var klar over hvor mye strid temaet ville vekke – ikke minst fra arkitektfaglig hold? Carlsens to punkter for videre debatt er interessante, også for undervisning i Kunst og håndverk. Jeg vil, som en avslutning på denne artikkelen, gripe fatt i den siste; nemlig spørsmålet om stygt og pent i moderne arkitektur.

Nielsen (2000) hevdet at politikerne på 1990-tallet ønsket at arkitektur og design skulle bli et anliggende for folket i sin alminnelighet og ikke forbeholdes en privilegert elite. Debatten fra 2005 viser at det fremdeles er en stor kløft mellom folkesmaken og de profesjonelles kvalitetsbedømminger. Vanlige mennesker og arkitektene har ulike preferanser for hva som er god arkitektur og god utforming av

våre omgivelser. Det folkelige uttrykket for dette, ved karakteristikken ”stygt og pent”, viser etter mitt syn til en dualistisk forståelse der den folkelige smaken blir fremstilt som både statisk og ensidig. Carlsen viser til eksempler der folket har vist interesse for den moderne arkitekturs utforming. Likevel ser vi gjennom debatten at folket har en konservativ smak og i liten grad deltar i debatten på de profesjonelles premisser. Kan det bety at folket ikke er fortrolig med den arena denne type smaksbedømminger drøftes på? Bjørkås (2001) hevder at en i debatten om kvalitet skal ha muligheten til å prøve sine meninger, med en overordnet målsetting om å komme frem til en felles forståelse. Innleggene i Dagbladet viser at avstanden mellom leg og lærd fremdeles er stor innenfor arkitekturutforming.

Med et slik utgangspunkt kan debatten tas til inntekt for at spørsmål om arkitektur og design bør vektlegges i skolen. Aktivitetsprinsippet demokratisk brukermedvirkning, som Kunnskapsløftet nå presiserer for Kunst og håndverk, kan bety at utvikling av smak og forståelse for kulturspørsmål må relateres til en bredere kontekst dersom folket skal kunne anvende sine kunnskaper i møte med de profesjonelle aktørers språkkultur, kvalitetsvurderinger og arbeidsprosesser. Jeg tror at en problematisering av brukermedvirkning i forhold til utforming av våre omgivelser blir en forutsetning dersom folket skal ha en reell mulighet til å nå frem med sine meninger og samtidig utvikle en større forståelse for arkitektenes kvalitetsbedømminger.

Ingen av deltagerne i debatten sier noe om hvordan folket og arkitektene skal få større forståelse for hverandres smak i fremtiden. Til tross for en nærmere 15-årig politisk satsning så har ikke skolens undervisning i kulturfag nedfelt seg allmennheten på en slik måte at Kunst og håndverk tillegges verdi utenfor skolen. Dersom det er slik står vi i skoleverket overfor flere utfordringer ved innføringen av Kunnskapsløftet. Skal den kunnskapen barna tilegner seg tjene samfunnet må fagets samfunnsmessige legitimitet være et fagdidaktisk satsningsområde i fremtiden. Med henvisning til Hernes (1992) sin kritikk av faget forming; hvilken nytte har det å kunne tegne hender og dyr dersom kunnskapen ikke tjener samfunnets behov?

Litteraturliste

Benedictow, Ole Jørgen. 2005A. Maktas minareter. *Dagbladet*, 26.07.2005, 26.

Benedictow, Ole Jørgen. 2005B. Stygt og pent som elitemakt. *Dagbladet*, 17.08.2005, 33.

Bjørkås, Svein. 2001. Forvaltning av kvalitet i kunsten. In *Kunst, kvalitet og politikk: Rapport fra Norsk kulturråds årskonferanse 2000*, edited by C. Lund, Per Mangset og Ane Aamodt. Oslo: Norsk kulturråd.

- Bjørkås, Svein. 2004. Kvalitetsparadokset. In *Risikosoner*, edited by S. M. o. S. Bjørkås. Oslo: Norsk Kulturråd.
- Carlsen, Jan. 2005A. Arkitektmakt og folks smak. *Dagbladet*, 03.08.2005, 32.
- Carlsen, Jan. 2005B. Arkitekturdebatt for alle. *Dagbladet*, 24.08.2005, 33.
- Carlsen, Jan. 2005C. Fundamentalistisk arkitektursyn. *Dagbladet*, 06.06.2005, 31.
- Dagbladet. 2005. De fleste arkitektene er i utakt med folket. *Dagbladet*, 08.05.2005, 13.
- Dalsegg, Aud. 1995. - Nyrike må bli kultiverte. *Dagbladet*, 14.05.2005, 22.
- Fauske, Laila Belinda. 2005. Arkitektur innenfor rammene av Kunst og håndverk. In *DesignDialog - Design og fagdidaktiske utfordringer*, edited by L. M. Nielsen, Ingvild Digranes. Oslo: Høgskolen i Oslo, Avdeling for estetiske fag.
- Hernes, Gudmund. 1992. Første time. *Grunnskolenytt* (2):5-16.
- Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet. 1996. *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen*. Oslo: Nasjonalt læremiddelsenter.
- Kjosavik, Steinar. 2001. *Fra tegning, sløyd og håndarbeid til Kunst og håndverk: en faghistorie gjennom 150 år*. Vollen: Tell.
- Kjørup, Søren. 2004. *Norsk form en evaluering. Rapport / Norsk kulturråd; Nr 35*. Oslo: Norsk kulturråd.
- Kulturdepartementet. 1992A. *Kultur i tiden, St.meld.; nr 61 (1991-92)*. Oslo: Departementet.
- Kulturdepartementet. 1992B. *Omgivelser som kultur: handlingsprogram for estetisk kvalitet i offentlig miljø: rapport fra en arbeidsgruppe oppnevnt av Kulturdepartementet*. Oslo: Departementet.
- Lie, Wium Håkon. 2005. Kultiverte arkitekter. *Dagbladet*, 23.05.2005, 39.
- Mangset, Per, Georg Arnestad, and Ellen K. Aslaksen. 1999. *Studier av kulturpolitikk og kulturliv, Kulturstudier; nr 9*. Bergen: Program for kulturstudier Høyskoleforlaget.

Nielsen, Liv Merete. 2000. *Drawing and spatial representations: reflections on purposes for art education in the compulsory school, CON-TEXT: thesis 2*. Oslo: Oslo School of Architecture.

Stoppblokk. *Stoppblokk forenkler rivingen* [internet] [cited 22.08.2006]. Available from <http://www.stoppblokk.no/>.

Telhaug, Alfred Oftedal. 1997. *Utdanningsreformene: oversikt og analyse*. Oslo: Didakta norsk forl.

Utdannings- og forskningsdepartementet. 2005. *Kunnskapsløftet: læreplaner for gjennomgående fag i grunnskolen og videregående opplæring: læreplaner for grunnskolen*. Midlertidig trykt utg. Oslo: Utdanningsdirektoratet.

Summary

In this article I discuss the challenges concerning the public debate on modern architecture and the design of the built environment. I call attention to the differences of opinion among laymen and experts. By presenting a political and educational overview, I try to indicate how the introduction of architecture and design in Art and Crafts, first in the curriculum of 1997 and then in 2006 even more so, can be seen as a political move to create a general understanding of the importance of aesthetic quality in the built environment.